

En sinds dien heeft verder onderzoeken en scherpzinniger experimenteeren ook op menig ander gebied van wetenschap haar botsen met de feiten aan het licht gebracht²⁶). Geldt dit o.a. van de biologie, de volkenkunde en de godsdienstwetenschap: wat op het oogenblik vooral voor ons van belang is, het is niet minder het geval inzake de geschiedenis.

De eigenlijke vakhistorici kan ik hierbij feitelijk onbesproken laten. Hun hart werkelijk aan Hegel of Darwin verpanden hebben deze immers toch nooit gedaan. F. Chr. Baur, de dogmenhistoricus, is een hooge uitzondering; Heinrich Leo daarentegen, die aanvankelijk met den wijsgeer van Berlijn meeging, maar al spoedig weer op zijn schreden terugkeerde, is een zeer karakteristieke verschijning. „Jede selbständige Forscherarbeit liess die Formeln Hegels als Zwang erscheinen”, zegt Von Below terecht²⁷). En wat den invloed van Darwin betreft: namen van groote, ik zeg nog eens met nadruk „vak”historici vindt ge onder zijn aanhangers toch metterdaad niet.

Des te meer echter hebben de vertegenwoordigers van allerlei historisch geörienteerde wetenschappen de evolutieeler indertijd als een nieuw Evangelie begroet: theologen, sociologen, geschiedphilosophen en dergelijke. Maar, als gezegd, thans zijn deze zoo goed als alle weer in vollen terugtocht. Niet ieder moge zóó kras spreken als de daar straks ook reeds vermelde Th. Lessing, die het ergens over Darwin en Hegel, als over de beide „Köpfe-
verwüster des 19 Jahrhunderts” heeft²⁸). En anderzijds moge Hegel, met zijn meening dat de geschiedenis in staat is en tot taak heeft om het providentiële plan Gods in de ontwikkeling der menschheid bloot te leggen²⁹), speciaal in de geschiedbeschouwing van populair-Christelijken huize nog meer aanhang hebben dan men verwachten zou: over het algemeen keert men zich tegenwoordig toch naar een anderen kant. Naar een letten op het spel van strooming en tegenstroomingen, hoofdstrooming en onderstroomingen in den gang der gebeurtenissen, veel meer dan op één enkel, rechtlijnig voortgaand continuüm daarin. Pluralistisch naar een vragen welke op eenig tijdstip de idealen en invloeden der verschillende typische groepen in de bevolking van eenig land of van de wereld zijn geweest, liever dan naar het rangschikken der feiten tot één enkelvoudigen keten. Weer terug naar Ranke's aannemen van een verticale beteekenis van